

Недоступен ни однин перевод.

Тавоно бувад, хар кӣ доно бувад

(андешаҳо перомуни Паёми Пешвои миллат)

Муқаддима

Дар таърихи навтарини миллати тоҷик Паёми Роҳбари давлат – мачмуи таҳлил, арзёбӣ, як навъ хисбот, инчунин, натиҷагириз аз фаъолияти ҳукумат ва дар ин асос, ироаи тасмимҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва накшоҳои ҳаётан мухимми макомоти олии мамлакат мебошад.

Нуктаи архимедӣ - такягоҳии ҳӯҷҷат баҳогузории кори ҳукумат дар соҳаи иқтисод аст.

Вобаста ба ин, дар Паём, дар робита бо равандҳои бузурги ҷаҳонишавӣ таъкид мегардад: «**Ба шарофати заҳмати содиконаи мардуми қишвар раванди созандагиву ободкорӣ бомаром идома ёфта, накшаву барномаҳои пешбинигардида ҷиҳати таъмин намудани рушди устувори иқтисоди миллӣ ва баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии сокинони мамлакат ҳадафмандона амалӣ карда шуданд**»

(Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилий ва ҳориҷии ҷумҳурӣ». – Душанбе. Доњиш, 2023. – С. 23)

Чунин ҳулоса бо далелҳои эътиимодбахш тасдик карда мешавад: «**Сарғи назар аз таҳаввулоти дар иқтисоди ҷаҳон идомадошта ва таъсири манғии омилҳои берунӣ ба иқтисоди миллии мо, дар натиҷаи татбиқи самараноқи ислоҳоти иқтисодӣ, амалӣ намудани стратегияву барномаҳо ва тадбирҳои зиддибуҳронӣ дар панҷ соли охир**

рушди иқтисодиёти Точикистон ҳамасола ба хисоби миёна дар сатхи 7,3 фоиз таъмин гардида, мачмуи маҳсулоти дохилӣ аз 71 миллиард ба 115 миллиард сомонӣ расид ва ба хар сари аҳолӣ 1,5 баробар афзоиш ёфт

»

(Хамон ҷо. – С.4).

Аз муҳимтарин масъалаҳои дигаре, ки дар Паём мавриди баррасӣ карор дода шуд, вазъи соҳаи маориф ва рушди маърифатнокӣ дар солҳои наздик ва дарозмуддат мебошад. Мавзуи бахси мо ҳамин ҷанбаҳоро дар бар мегирад.

Эҳёи манзалати хирад

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ҳанӯз аз рӯзҳои аввали интиҳоб шудан ба макоми Сарвари давлат, ба масъалаи рушди илм, мактаб ва маориф таваҷҷуҳи хоса зоҳир намуд.

Давраи роҳбарии муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки ба бахти миллати тоҷик, зиёда аз чоряқ асрро дар бар мегирад, замони гул – гулшукуфии асосҳои бунёдии давлати миллии тоҷикон, аз ҷумла, соҳаи мактабу маориф мебошад.

Агар ба қавли таъриҳнависон, асри X – замони салтанати Сомониён, давраи тиллоии тараккиёти илм, адабиёту фарҳанг ёдоварӣ шавад, замони^{II} роҳбарии Пешвои миллат дар шароит ва имконоти навин, бидуни шак, муассиртар, самараноктар ва бузургтар аз он аст. Чунин амал, бо мантиқи сухани Отто фон Бисмарқ, ки ҳангоми муколамааш ба ҳалк гуфта буд: «**Мо нисбати падарони худ бехтар қӯшиш ва натиҷабардорӣ хоҳем кард!**

»
, ҳамоҳангӣ мекунад.

Ин дастовардҳо дар Паём возех тафсир гаштаанд.

Муҳимтарин таъйиноти давлат ва давлатдорӣ таъмини амният (1) ва сиёсати иҷтимоӣ (2)

мебошад. Сабаб ва натичаи ин ду ҷузъиёти бо ҳам дар алокамандӣ, пайвастагӣ, вобастагӣ ва муайянкунандагӣ буда, дар Паём инъикос мейбад: «**дар панҷ соли охир танҳо барои рушди соҳаҳои маориф ва тандурустӣ 36 миллиард сомонӣ равона гардида, хиссаи маблаггузории соҳаҳои иҷтимоӣ дар ҳачми умумии ҳарочоти буҷети давлатӣ 44 фоизро ташкил кард**

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Бехтарин инъикоси далелнокии ҳулоҳаҳои мантиқӣ ракамҳо ҳисобида мешаванд. Исбот кардан, асоснок намудан тавассути аёният, нишон додани натичаҳои фаъолият бозгӯнандай ҳакикат мебошанд. Дар Паём ин усул эътиимодбахш баён мегардад: «**Дар давраи зикршуда аз ҳисоби ҳамаи сарҷашмаҳои маблаггузорӣ 842 бинои муассисаи таълими барои 382 ҳазор ҳонанда, аз ҷумла дар соли 2022-юм 190 бинои таълими барои 87 ҳазор ҳонанда соҳта, ба истифода дода шудааст**

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Аз дигар лиҳоз, далелнокии мантиқӣ он аст, ки ҳуди ҳакикати вокеӣ ҳосияти дарки мустакилро қасб мекунад. Тасдики он ба сарфи вакт ва қӯшиши маҳз ниёз надорад. Ба забони одӣ, инфрасоҳтори соҳаи маориф зина ба зина, бо ташаббуси Роҳбари давлат соҳта ва дар истифодаи муаллимон, наврасон, ҷавонон, падару модарон карор дода шудааст. Яъне ин натичаҳо ба ҳамагон маълуманд.

Чунин дастовардҳо дар роҳи рост, ҳуд ба ҳуд ба даст намооянд.

Ҳуди таъриҳҳо ҳам дар асл падидар нест, ки аз он амал рӯяд. «**Таъриҳҳо ҳеч коре намекунад. Вай ягон ҳел бойигарии беохир надорад**

»

. Он

«

дар ягон ҷабҳа мубориза намебарад!

»

. На

«

таъриҳҳо

»

, маҳз инсон, инсони вокеӣ, зинда – ана ҳамин аст, ки ҳамаи ин корҳоро анҷом медиҳад. Ҳамаи ҷизро дорад

«
Таърих

»
ягон қ шахси алохида қ нест, ки инсон аз он ҳамчун восита барои амалӣ кардани максадҳои худ истифода намояд. Таърих гайр аз фаъолияте, ки одам дар он максади худро амалӣ мекунад, чизи дигаре қ нест

»

(
Иктибос аз асари В.А. Малинин «Философия революционного народничества». –М.: Наука, 1972. – С.211

).
Таърихсоз Инсон аст, ки ба вакту муҳит муҳтаво мебахшад.
Шахсияти муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон номи миллати тоҷик, давлати миллии тоҷиконро машҳури олам соҳт. Сиёсати маорифпарварии Пешвои миллат кисмати муҳимми ин маъруфият махсуб мегардад.

Ҳамзамон, мантиқ ва усули сиёсати Роҳбари давлат, аз ҷумла, дар самти маърифати умуими миллий, ба андешаи мо, бар ҷонун асос ёфтааст – **ваҳдати миллӣ (1);** ҷаҳду қӯшиши ҳастагинопазир барои рушду тараккии миллӣ (2); ояндабинӣ (3) ва навовариву навғонӣ (4).

Ҳамагон шоҳиди онанд, ки муносибати Пешвои миллат ба соҳаи илму маориф ҳосияти энциклопедӣ дорад. Бурду боҳт ва тақдири имрӯзу фардои давлатро, пеш аз ҳама, дар сатҳ, сифат ва самараи фаъолияти соҳаи маориф медонад.

Муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, шояд аз нодиртарин раҳбарони сиёсии олам аст, ки бо мардуми одӣ ба тарзи мустаким, рӯ ба рӯ сухбат ва ҷаласаҳо меорояд. Бо тамоми қишлоҳои аҳолӣ - оғоз аз мактабҳои ибтидой, миёна, олий, дехконон, коргарон, олимон, қормандони соҳаҳои эҷодӣ, аъзои ҳукумат бо сарфи кимматарин арзиш - вакт, батафсил, таҳассусмандона, бурдборона, бо дарки ҳусусияти шаҳсӣ, дарачаи дониш ва қасбияти ҳар қас муюшират мекунад. Ба муҳтавои нутқи ҳар қадом таваҷҷуҳи махсус зоҳир менамояд. Бо ин восита меҳоҳад, тасаввурот ва маълумоти худро оид ба ҳолу ахвол, сатҳи маърифатнокии онон бозсанҷӣ, ҳулосабарорӣ ва ҷорҷӯй кунад. Ин усул ва тарзи давлатдорӣ намунаи олии хидояткунандай раҳбарист.

Он нуктаро таъқид бояд кард, ки яке аз мавзӯъҳои марказии мухокимаронии Сарвари

давлат, таъкид кардани накши илм, дониш, мактаб, маориф, касбият ва тахассусмандӣ дар хаёти имрӯза ва ояндаи миллат мебошад.

Чахонбинӣ, такдир ваъ таъриҳ

Бузургтарин фочекаҳое, ки дар тӯли асрҳо ба сари миллати тоҷик омадаанд, аз зарфияти камтарини дарки оммаи мардум дар киболи воеияти хастӣ сарчашма мегиранд. Одамон такдири имрӯза ва фардои ҳудро на ба кудрат, тавоной, воеият, имконоти инсонӣ, холат ва вазъияти аклонии мавҷудоти соҳибафаккур, балки ба он таҳминҳо ва ҷаҳонбинихо ҳавола мекунанд, ки аз доираи мавҷудоти моддӣ берунанд.

Саволе ба миён меояд, ки барои чӣ, ҳадди ақал, дар Осиёи Миёна ва умуман Осиёи Бузурги Марказӣ, миллати тоҷик нисбат ба дигар ҳалқияту миллатҳо майли зиёдтар ба тавакқалу тақдирсолорӣ дорад? Ҳатто намояндагони аз лиҳози таҷрибаи зиндагӣ варзида ва соҳибмâълумоти он тамоюл ба фарҳанг ҷаҳонбиние доранд, ки аз рӯи моҳият, таъйиноти сиёсӣ ва идеологӣ наметавонанд, ба ормонҳои давлатдории миллӣ созгор бошанд. Дар ин чода бо ҳазорҳо ҷаҳонони гумроҳ, ки барои химояи манфиатҳои геополитикии абаркудратҳо дар ҳориҷи мамлакат ҷон медиҳанд, ҳамакидатии бунёдӣ ба намоиш мегузоранд. Агар он ғурӯҳ (ҷаҳонон) ҳонахез ба «ҷиҳод» раванд, ин ғурӯҳ (зиёдӣ **НИ МИЛЛӢ**) –

«

магзи миллат

») дар ҷаҳони саҷда пешсафанд.

Дар мушкилоти миллии фарҳангӣ ва ҷаҳонбинии сиёсӣ афтодани миллати тоҷик факат ҷойи таассуф аст. Аммо онро мебояд аз лиҳози илмӣ – таъриҳӣ дарк ва тавассути маърифатикунӣ ҷораандешӣ кард.

Натиҷабардорӣ ва ҳулоса он аст, ки рӯҳ ва маънавиёти гайримиллӣ натиҷаи ҳолати ғуломӣ, адами пуштибони аслӣ – ҳокимиёти сиёсии миллати тоҷик дар тӯли ҳазор сол аст.

Худи муносабати чахонбинии илмӣ (муайянкунандагӣ, вокеӣ, назарияи дар таҷрибаи зиндагӣ тасдиқгардида, заминӣ) ва масъалаи ташаккули вазъи руҳӣ (сиёсӣ, идеологӣ, ахлоқӣ, маънавӣ, хукукӣ) факат дар давраи ҷамъияти ибтидой ба тарзи меҳаникӣ, дар ҳолати бетавофутӣ, гайримаксаднок арзи вучуд мекард. Вассалом.

Падидай давлат, ҳосияти синғӣ, хизбӣ, динӣ, гурӯҳӣ, ба таври истисной, фардӣ дорад. Аммо дар ҳолат аз паси ин зуҳуроти иҷтимоӣ миллате меистад. Бо ҳамин имконот миллатхое, ки аз пуштибонии ҳокимиюти сиёсӣ бархӯрдоранд, ба хотири субот ва давомнокии ҳамин ҳокимиюти ақида, чахонбинӣ ва идеяҳоеро истехсол ва дар ақлҳои табааи (*раиҷат, фуқаро, бандар, мутеъ, фармонбардор, зердаст, хидматгор*). Русско-таджики словарь. –М.: Русский язык, 1985. – С.753
)
худ мекоранд ва парвариш медиҳанд, ки манфиати миллати ҳокимро ҳимоя мекунад. На ангезаи бештар аз онро.

Таҳқими чахонбинӣ ва ақидаи гуломӣ умри низоми гуломдориро дароз мекунад. Мутаассифона, мо дар ҳаёти рӯзмарра ин ҳолати асрҳо тамдидёфтаи фочеазоро мебинем. Аммо «**вакте расад, гулом дарк қунад, ки ў воеан гулом аст, ў дигар гулом нест**» (А. Шопенгауэр). Моҳияти пайравӣ ва саҷдагорӣ ба фарҳанги бегонаро ҳикмат ҳамин аст. Аммо озод шудан аз гуломии ақидатӣ ва чахонбинӣ, аз лиҳози илмӣ дарк кардани сабабҳои ҳуди бандагӣ аст. Ин вазифаи таърихии ҳокимиюти, омӯзгор ва омӯзандагӣ мебошад.

Муҳтавои чахонбинӣ ва равандҳоеро, ки дар ҷомеаи имрӯзай мо тоҷикон, онро дар сатҳҳои гуногун, ба тарзи одӣ «пайравӣ ба фарҳанги бегона» меноманд, падидай маъмулӣ - гуломии руҳӣ ва ақидатӣ аст. Ҷизи дигаре нест.

Маҳз ҳамин ҳолат, ҳамин чахонбинӣ муҳтавои гуфтор ва рафткорҳои гуломонаро тавлид, ташвиқ, тарғиб, «асоснок» ва барои мутеъшавӣ ба онҳо истодагариву якравӣ мекунад. Аз ин чост, ки:

Кова, ки донад задан бар сари Заххок путк,

Кай шавадаш пойбанд кўраву сандону дам.

(Хоконӣ)

Мутаассифона, ин холат, батадрич, чомеаро ба мушкилоти ислоҳназар мебарад. Ва кор агар ин асту вазъ ину фикру пеша ин, шояд кавм як замон аз пахлуи таҳлили таҷрибаи таърихи фоҷеабораш гузарад. Ба атроф нигарад. Вориди андеша гардад, то теша аз решай хеш баргирад.

**Нуктаи нихоии бухрони ақидатии аввали солҳои навадум пуштибонӣ аз назарияи босмачигарӣ ва ҳомӯшии ризоятмандонаи «магзи миллат» – Ӣзиёён буд. Ҳамагӣ бо гузашти чанд моҳ, чомеаи тоҷик аз назария ба амалияи он – Ӣ
ҷиҳодгарӣ
рӯ ба рӯ гашт.**

Акси садои чаҳонбинии зиддимиллӣ дар шаклҳои гуногун Ӣимрӯз ҳамчун шабах баръало ба ҷашм меҳӯрад. Ва ба гӯшҳо мерасад.

Яъне масъалаи ба алангай ҷанги шаҳрвандӣ фарогирӣ чавонони солҳои шастуму хафтодуми асри гузашта, зери таъсири ақидаҳои муллоҳои ифротӣ мондани онҳо, ҳамчун камбуди бузурги давлат ва давлатдории он замон бояд ба инобат гирифта шавад.

Мусаллам аст, ки агар хар як нафар аз эҷодиёти адібону олимони классик ва муосири

точик дар доираи муҳтавои барномаи таълимии давр баҳравар мегашт, чараёни тарбия вазифаи асосии худ – мӯътакидкунониро ичро карда метавонист, назарияҳои зиддимилӣ аз захираҳои эҳтимолии кувваҳои харакатдихандай худ маҳрум мегашт.

Давлати миллӣ ва мактаби миллӣ

Таваҷҷуҳи фавқулодаи Пешвои миллат нисбат ба фаъолият, сифат, самараи мактаб ва маориф ҷанбаи бунёдӣ – таъриҳӣ дорад.

Бузургтарин олимони ҳама давру замон асос гузоштан ва хифз кардани соҳти давлатдориро берун аз масъулияти мактаб шиори хушку ҳолӣ ва амали бебунёд хисобидаанд.

Ҳанӯз дувуним ҳазор сол кабл, яке аз саромадони фалсафаи объективии олам Аристотел таъкид кардааст: «**Конунгузор мебояд ба тарбияи ҷавонон аҳамияти фавқулода дихад. Маҳз дар давлатхое, ки ҷунин муносибат нест, ҳуди соҳти давлатдорӣ зарар мебинад**» (Аристотель. Политика. –М.: РИПОЛ классик, 2010. –С.535).

Файласуфи Юнони Кадим, бидуни дудилагӣ, гаштаву баргашта, хотиррасон мекунад, ки **барномаи таълимӣ, қитоби дарсӣ, муҳтавои тарбия, умуман, сиёсати ҳукumat дар соҳаи таълиму тарбия бояд таҳти назорати катъӣ ва корбариӣ давлат бошанд**.

Ӯ бо дилсӯзии маҳз таъкид месозад: «**Охир, тарбия бояд ба ҳар як соҳти давлатдорӣ мувоғикат намояд. Сифатҳои ба ҳуд ҳоси ҳар як соҳти давлатдорӣ, Ҷасон, барои**

хифзи хамон соҳти давлатдорӣ хизмат мекунанд

»

(Хамон чо. – С. 535).

Дар идомаи сухан Аристотел таълиму тарбияро чанин, асос, ибтидо, сабабори тавлид ва шаклгирини муҳтавои соҳти давлатдорӣ мешуморад: «**Тарбия аз оғоз бунёнгузори соҳти давлатдорӣ аст**

» ва чун

устоди бузурги одамизод хотиррасон мекунад

:

«

Ҳама вакт сифати нек шакли хуби соҳти давлатдориро таъмин менамояд

»

(Хамон чо. – С. 536)

.

Фаромӯш кардан ба фоидаи ояндасозӣ наҳоҳад буд, ки **як сабаб дар як холат, дар як шароит ва дар як вазъ натичаи якхела ба бор меорад.**

Факат дар хар холат баҳонаҳо гуногун мешаванд.

Аммо ин муҳим нест. **Ба гайр аз ин, байни сабаб (1), натича (2), шароити мувофик (3) алокази ногусастани вучуд дорад.**

Сабаб бошад, барои он шар

оит

омода гардад,

натича

ба зухуроти бебозгашт мубаддал мешавад.

Чанги шахрвандии Тоҷикистони солҳои навадум ҳодисаи осмонӣ ва гайричашмдошт набуд. Анчари дар ҳамин сарзамин рӯидаи хосияти заҳҳокигирифта буд.

Роҳбарон ва кувваҳои ҳаракатдиҳандай зиддимилий дастпарварда ва маҳсули ҳамон мактабҳои аз назорати давлат ва сиёсати давлатдорӣ дурмонда буданд.

Тасдики чунин натичаи сабабӣ кашфиёт нест. Аз «**умри Хизр дарозтар ва аз мулки
Искандар фаротар**» (таъбири Хофиз)
) аст.

Вобаста ба ин бори дигар мурочиат шавад ба китоби «Сиёсат»-и Арасту, ки мегӯяд: «**Ба хотири он ки давлат, дар маҷмуъ, ҳамагӣ як максадро мадди назар дорад, мусаллам аст, ки барои ҳама Ҷаҳонгузории тарабияи Ҳизр ҳозирашонро мегӯянд**. Ва гамхориву муносибат ба чунин тарбия мебояд Ҳизр оғози Ҳизр мегӯянд, нанҷаҳо Ҳизр сӣ, мисли он ки дар ҳоли ҳозир ҳар касе чунин хаёл дорад ва он чизе, ки ба сари ў меояд

»

(Хамон ҷо. – С. 536).

Аристотел назарияи худро дар доираи категорияи «**манфиат**»- и давлатдорӣ, ки асоси онро амният, рушд ва тараккиёт ташкил мекунад, чунин шарҳ медиҳад:

«

Чизе, ки манфиати умумӣ

(давлатмехварӣ

–

С.Я.)

дорад, мебояд дар Ҳизр доираи фаъолияти дастачамъӣ ҳаллу фасл гардад

»

(Хамон ҷо. – С. 539).

Ба ибораи дигар, худи тарбия ҳамчун мағҳуми системавӣ амалест, ки барои ташаккули шахсият, дар асоси арзишҳои рӯҳӣ ва маънавию аҳлоқӣ, барои таъмини манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат, дар замони одамон бедор кардани хисси ватандӯстӣ, масъулияти бузурги шаҳрвандӣ ҳизмат намуда, аз муҳимтарин вазифаҳои давлат махсуб мегардад.

Давлат ҳамчун субъекти ҳукукӣ наметавонад ва ҳукук ҳам надорад, ки дидаву дониста ва бошуруна, дар дохили ҷомеа нисбат ба падидаҳои аз лиҳози тарбия номувафғак, ки имкон дорад дар ояндаи наздик ва дур ба соҳти конститутсионӣ, суботи мамлакат ҳатар эҷод қунанд, бетараф бошад.

Чунин талабот фарогири ҳама кишрҳои ҷомеа аст. Он чунин масъулияти бузургро бар дӯши падару модар, мактабҳои миёнаву олӣ, масъулони соҳаи дин, ҳулоса,

кулли чомеа мегузорад. Муқоламаи байни одамон мебояд дар асоси арзишҳои умунибашарӣ ба максадҳои рушди миллӣ созгор бошад.

Оё гуфтан мумкин аст, ки ин хулосаи нав ё фавкулода аст?

Албатта, не.

Аристотел дар ин маврид нуктаҳои принсиپиалий, ба андешаи мо, маҳсусан муҳимро таъқид месозад, ки онҳоро ҳамчун сармашки фаъолият ба назар нағирифтани мумкин нест: «**Набояд фикр кард, ки ҳар шаҳрванд ҳуд ба ҳуд аст. Не, ин тавр нест. Ҳамаи шаҳрвандҳо ман субаба ҳуд авлат ҳебошанд. Барои он ки ҳар қадоми онҳо як чӯзъи ҳуд авлат ҳастанд. Ва гамхории ҳар қадом бояд парастории ҳамаро дар назар дошта бошад**» (Ҳамон ҷо. – С.536).

Шароити ҷоизаи фаъолият

Паём барои чомеа ҳамчун сарчашмаи маълумоти аслӣ мебошад. Вакте одамон дар бораи соҳаҳои гуногуни давлатдорӣ донишҳои ҳамсон ба ҷоизаи пайдо мекунанд, сарфаҳм рафтани ба моҳияти масъалаҳои ҳаётан муҳим, ки ҳукумати мамлакат барои ҳаллу фасли он тамоми неру ва имконоти ҳудро сарф кардааст, осон мегардад.

Боиси эътироф, эҳтиром ва қадршиносист, ки матни Паём дар ҷаҳорҷӯбаи талаботи илмӣ, бо назардошти таҳаввулот ва дигаргунии мавзӯъ омода гардида, нуктаҳои аслии он бо истифода аз методи мукоисавӣ – таъриҳӣ асоснок карда шудаанд: «**Дар 31 соли истиқлоли давлатӣ 3430 муассисаи нави таълимӣ барои қариб якуним миллион ҳонанда соҳта, ба истифода дода шуд. Ҳол он ки дар 70 соли замони гузашта, ҳамагӣ 3229 муассисаи таълимӣ бунёд гардида буд**

»

. (

Паёми Президенти Чумхурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои

асосии сиёсати дохилӣ ва ҳоричии чумхурӣ». –Душанбе. Дониш, 2023. – С.5).

Тоҷикистон бо вучуди буҳрони сангини таҳмилӣ, имконоти ниҳоят маҳдуди заҳираҳои сӯзишворӣ ва мушкилоти геполитикӣ ба ҷунин дастоварди бузург ноил гардида бошад ҳам, дар арзёбӣ ва ҳулособарории кори анҷомшуда, усул ва корбарии хирдамандонаи Роҳбари давлат – ҳеч вакт қаноат накардан ба натиҷаҳои фаъолият мушоҳида мегардад: **«Бо вучуди ин, корҳои то имрӯз дар ин самт амалигардида ҳоло ҳам басанд настанд»** (Ҳамон ҷо. –С.5).

Яъне накшахои бузург ҳоло дар пешанд.

Хукумати мамлакат мекӯшад, ба инкишофи ҳаматарафаи шаҳсият – бойигарии маънавӣ, покизагии аҳлок ва инкишофи ҷисмонӣ, ки бунёди он дар шароити таҳсилоти миёна гузошта мешавад, минбаъд ҳам таваҷҷуҳи ҳосса зохир намояд.

Инсон – маҳсули ҷамъият ва муносибатҳои ҷамъиятӣ

Агар одам аснои ба дунё омадан мағҳум ва падидай биологӣ бошад, мартабаи «инсон», «шаҳс», «шаҳсият» қисмат ва маҳсули ҷомеаи инсониву мухити иҷтимоӣ аст. Тибқи ҳулосаи олимони маъруф **«...моҳияти инсон истилоҳи мавхум, номуайян нест, ки ба як шаҳс мансуб бошад. Вокеан, одам мачмуи кулли муносибатҳои ҷамъиятӣ аст»**

»

–

Одам оғаридаи ҷисмонӣ, маводи олии табиат аст. Ҳосияти анатомифизиологӣ ва қонунмандиҳои биологиро дар ҳуд таҷассум мекунад. Ҳамзамон бо ин, **табиат дар шаклгирии мухтавои ҷаҳонбинии сиёсӣ ва иҷтимоии инсон накш дошта наметавонад.**

Аммо на танҳо забон, шеваи гуфтор, ҷаҳонбинӣ, муносибат ба олами ҳастӣ - мухити атроф, балки аз «ҷорӣ» ба ду по истода роҳ гаштанро ҳам одам аз одам меомӯзад.

Аз тарафи дигар набояд гумон кард, ки муносибатҳои ҷамъиятӣ зуҳуроти аз инсон дурва ҷудогонаанд. Баръакс. Ҳуди муносибатҳои ҷамъиятӣ мөхият, магъзандар магзи инсонро ташкил мекунанд.

Натиҷаи муносибати ҳуди одамон дар асоси фаъолияти дастаҷамъӣ (*ҳамкорӣ, муомила, муошират, табодули афкор, ҳамраъӣ*,) шакл мегирад. Махз дар аснои муносиботи ҷамъиятӣ ҷанбаҳои дарк (*сафраҳм рафтан, фахмидан*) и олами атроф (*табиат, ҷамъият, давлат, тамаддун, фарҳанг, дин ва г.*) ба вучуд меояд.

Чаҳонбинихо, идеяҳо, ормонҳо, нияту максадҳои ақидатӣ ба инсонҳо зарурати ғурӯҳбандии иҷтимоиро дар ҳар шакл хидоят мекунанд. Асос мегузоранд.

Пас ин терористҳо, ифротгароён, ҳудкушҳо - диишиҳо, ансоруллоҳиҳои нахзатӣ, салафихо, таҳририҳо, унсурҳои зиддимилӣ қай? Дар қадом ҳолат? Аз кучо пайдо шуданд?

Надоштани дониши бунёдӣ, рахгумиҳои зиддимилӣ, фосилагирӣ аз чаҳонбинии маорифпарварона дар муҳити муайян – оила, муассисаҳои таълимӣ, корҳонаҳо, алока бо шаҳсони ифротгаро сабаб шуд, ки садҳо ҷавон ба ғурӯҳҳои терористии байналхалқӣ ҳамроҳ ғашта, миллат ва давлати Тоҷикистонро дар арсаи олам бадном созанд. Ва ин ҷараён шиддат гирифта истодааст.

Дар назария ва амалияи таъмини вазъи амнияти давлат, ҳам дар дарачаи милӣ ва ҳам байналмилалӣ, се мағҳум ҳамчун истилоҳи колабӣ (формула) истифода мешаванд: ракиб (1); максад ва ниятҳои ракиб (2); кувва ва воситаҳои таъмини амнияти давлати милӣ (3).

Таҳлилгар, масъул ва тасмимгир мизон ва таносуби ин се ченакро мебояд пайваста пайгир бошанд. Дар муддати 24 соат.

Аммо «амният» мафхуми фардӣ, идоравӣ, соҳавӣ, махсускунонида ва маҳдуд нест. Таъмини амнияти давлат мафхуми занчиравӣ аст. Низоми ягонаи дар меъёрҳои конститутсионӣ муайяншуда мебошад. Он фаъолияти мачмуи дастгоҳҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, маърифатӣ, идеологӣ, фарҳангӣ ва монанди инҳоро дар бар мегирад. **Дар занчир ҳалқаи сӯсттарин оқибат мешиканад. Ва занчир таъйиноти худро ӯз даст медиҳад.**

Агар аз рӯи назарияи воеият, ҳамчун категорияи мантиқ назар кунем – **бадтарин ҳакикат бехтарин раҳгумзаданхост**

. Яъне системаи ягонаи таъмини амнияти миллӣ, ки қисмати асосии онро мактаб ва маорифи умумӣ ташкил мекунад, дар муқобили идеологияи геополитикии ноором соҳтан ва шикаст додани давлатҳои миллӣ, номутаносиб будани худро дар амал, дар таҷриба нишон дода истодааст.

Албатта, ҷанг ҳамчун истилоҳ мафхуми сиёсӣ, ифодакунандай максад ва ҷараёнҳои сиёсӣ барои тағиیر додани вазъ ва андозаи истифодабарии манфиатҳост. **Ҳамчунон, ҷанг ягона воситаест, ки сифат ва самаранокии системаи сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, илмӣ, таълимиӣ, тарбиявӣ, фарҳангӣ ва идеологии як давлат дар он имтиҳон карда мешавад.**

Набудани ҷанг сулҳ аст. Аммо вазъи минтақа ва ҷаҳон, ки Тоҷикистон ҷузъи он аст, ниёз ба шарҳи иловагӣ надорад.

Агар вазъияти маънавӣ – идеологии насли ҷаҳон дар ҷаҳорҷӯбай мафхумҳои баёншуда тағсир гардад, ба манфиати суботи пойдори давлатдорӣ арзёбӣ кардани он мушкил мешавад.

Фаъолияти мактаб, маориф - қӯшишҳои ташаккули ҷаҳонбинии мардум, махсусан ҷаҳонон, мебояд ба он нуктае равон карда шавад, ки маҳз ҳуди инсон, дониш, ҳирад, ақл ва фаросати ўмили хушбахтии ўст. Ҳалкҳои пешкадами олам, ки имрӯз мусулмонҳо пойбанд ва вобастаи онҳо ҳастанд, барои ҳуд афсона, тасаввуроти гайриодӣ намебоғанд. Саҷда ба дониш ҳирад мекунанд. Ба умеди фазилат ва донишҳои заминӣ ҳастанд. **Ба гуфти Абуалий Сино, агар ба ҷароғ равған ҷон баҳшад, ба инсон илм.**

Инсоне, ки ба илму хиради одамй бовар дорад ва ба он такя мекунад, барои худ ва чомеа муфид, хадди акал, безараар аст.

Холат, муносибат, вазъият

Тавре таъкид гардид, мактаб мухимтарин халка дар занчири ташаккули чахонбинии давлатдории миллӣ мебошад. Он мухтаво ва тарзи фаъолияти шуури чамъиятиро асос мегузорад (1), наврасон ва чавононро барои шинохти олам, фаъолияти амалӣ – шакли хастии чомеа ва конунҳои амалкарди он омода месозад (2).

Аз эҳтимол дур аст, ки бакамолрасии инсон ҳамчунин даваро дар зарфияти синнусолӣ, бори дигар пайдо мекарда бошад. Ин масъулияти бузург дар Паём, тавассути ракамҳо дар тагиироту киёс хотиррасон мегардад: «**Имрӯз дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишвар 2 миллиону 300 ҳазор нафар хонандагон ба таҳсил фаро гирифта шудаанд. Соли 1991 ин нишондиханда ҳамагӣ 1 миллиону 325 ҳазор нафарро ташкил медод**» . (Ҳамон ҷо. –С.5).

Сиёсати Роҳбари давлат дар созмондихии шароити таълимӣ ин вokeиятро ҳам ба назар гирифтааст. Ва дар шумора, суръат ва сифати бунёди боргоҳҳои маърифатӣ, бидуни шак, Тоҷикистон дар минтака аз ҷумлаи бехтаринҳост.

Ба тарзи дигар, хукумат вазифаи худро барои мухайё соҳтани имконоти вokeии тарбияи насли наврас ва чавонон иҷро мекунад.

Аммо тачрибаи амалӣ нишон медиҳад, ки сифати кори мактаби имрӯза, дониши хонандагон, мутаносибии маърифатнокии шогирдон бо зарфияти синну сол ва дарачаи таҳсил, бо шароити ҳакикие, ки барои муаллимону талабагон омода гардидааст, дар мувоғиқати пурра нест.

Аслан, сухан на танҳо дар бораи донишҳои бунёдӣ дар соҳаи илмҳои дакик мераҷад. Ин масъала ниёз ба бахси алоҳида дорад.

Мавриди назар маълумот, тасаввурот, дарки мавзӯъ дар бораи маҷмуи ҷаҳонбинӣ оид ба таърихи миллат, фарҳанг, тамаддун, адабиёт, меъёрои грамматикии забони модарӣ, ҳукук, умуман, фанҳои гуманитарӣ дар доираи барномаи мактабӣ аст. Махз ҳамин донистанҳо мавкеи шаҳрвандии насли наврас, ҷавононро нисбат ба мағҳумҳои Миллат, Ватан, Ҳештаниносӣ ва Ҳуданиносии миллӣ муайян месозанд. Ҷаҳонбинии ояндагони чомеаро ба зиндагии шоиста мутобик ва мувоғик мекунонанд.

Ин камбуди ҷиддӣ, ки мавриди ишора карор гирифт, ҳатто дар рафти таълим дар курсҳои болоии мактабҳои олий, ки акнун омодагии донишҷӯ ба сифати мутахассис мебояд шинохта шавад, баръало мушоҳида мегардад. Охир, «**мактаб қувваи бузургро мемонад, ки он такдири ҳалкҳо ва давлатҳоро дар асоси фанҳо ва принсипҳое, ки дар системаи таълими мактабӣ ҳамчун таҳқусӣ Ҷаҳонбинӣ шудааст, муайян мекунад**»

(Д.И. Менделеев. Сочинения. Т.1. – М, 1934. – С.153).

Таваҷҷуҳ карда шавад ба ибораҳои «**дар асоси фанҳо ва принсипҳо (1)** (асос, конун, усул, бунёд, шарт.

Русско-таджикский словарь. –М.: Русский язык, 1985. – С.854)

дар системаи таълими мактабӣ (2)

»

Принцип, аз ҷумла, дар соҳаи маориф ҳам, талаботи моддаи 1, боби 1-и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Дар ҳамин асос, санадҳои меъёриву ҳукукӣ коркард ва роҳандозӣ шудаанд. Махз аз рӯи талаботи мазкур барномаи таълими коркард ва қитобҳои дарсӣ навишта мешаванд. Яъне муҳтаво ва ҷараёни таълиму тарбия аз поин то боло, сарфи назар аз шакли моликияти мансубияти молии инфрасоҳтори муассисаи таълими, алоказандии ногусастаниро бо масъалаҳои бунёдӣ ва суботи давлатдорӣ пайваст мекунад. Се ҷузъиёт - конун (1) - барнома (2) - қитоби дарсӣ (3) танзимгари муҳимми фаъолияти мактаби миллӣ мебошанд. Ба талаботи рӯзмарраи ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ – маънавии давлатдории миллӣ мувоғикат доштани мантиқи таълиму тарбияро ҳамчун талаботи бунёдии манғиатҳои миллӣ тасдик менамояд.

Китоби дарсӣ офарандай инсон аст.

Мутаассифона, замони истиклол, то ба хол, натавонист насли нави муаллифони барномаҳои таълимӣ ва қитобҳои дарсиро ба майдони эҷоди илмӣ ворид созад. Онҳоро дар байнӣ устодон, шогирдон, маорифпарварон, падару модарон, ахли чомеа муаррифӣ кунад. Муассир ва соҳибэҳтиром гардонад. Номварӣ, шуҳрат ва манзалати муаллифони қитобҳои то ибтидои солҳои навадумро баркарор намояд. Аз лиҳози илмӣ ба дилҳо бишинонад. **Гузашта аз он, баъзан қитобҳои дарсӣ аз рӯйи мазмун ва мундариҷа, аз маводи таълими хурофотӣ ва бегонапарастии муллоҳои бесалоҳият** (шо яд баръаҳс

)

фарқ намекунанд.

Баъзе олимоне ҳам, ки дар замони шуравӣ то андозае соҳибэҳтиром буданд, бо навиштани қитобҳои дарсӣ, дар замони истиқлолият ҷойгоҳи ҳудро, амалан ва бори дигар дар ботлости фурсатчӯёнаи ҷаҳонбинии асримиёнагӣ ва хурофотӣ нишон доданд.

Мушкил он аст, ки тасаввуроти гайрииљӣ ва бардуруѓ аклҳоро дар муҳосира ва сарбастағӣ нигоҳ медоранд. Суистифодай наврасону ҷавононро, аз ҷониби унсурҳои зиддимиљӣ, осон мегардонанд.

Бидуни шак, ин ҳолат аз бемасъулияти мансабдорони соҳаи илму маорифи мамлакат шаҳодат медиҳад, ки ӯ тӯли солҳо, такрор ба такрор, ҳудро дар ҳамин мавкеъ ва дар дараҷаи ҳамин гуна муносибат нишон медиҳанд.

Аз лиҳози дигар, таълифи ҷунин қитобҳои дарсӣ аз камбуди маънавиёт ва руҳияи миллии муаллифоне, ки ба ҳар роҳу восита ҷунин ҳукукро пайдо мекунанд, гувоҳӣ медиҳад.

Вобаста ба ин, хотирнишон бояд кард, ки инсон соҳиби ду нутк аст: маънавӣ, ҳаёлӣ, дар шакли ҳомӯшӣ, вакте инсон дар муколама бо ҳудаш танҳо мемонад (1). Ва берунӣ, зоҳирӣ, шифоҳӣ (2). **Нутки доҳилии инсон афзалтар аз нутки шифоҳӣ аст. Он ҳуд ба ҳуд, якка ба якка аст. Ҳисботи Ақл, Адл, Инсоф ва Вичдон дар назди ҳуди Ӯ Инсон.** Ҳофиз ба ҳамин мӯҷодала ишора карда мегӯяд:

Дар андаруни мани хастадил надонам кист,

Ки ман хамӯшаму ў дар фигону дар гавгост?

Аз он ба дайри мугонам азиз медоранд,

Ки оташе, ки намирад, хамеша дар дили мост.

Маликушшуаро Бахори Хурросонӣ (1886 – 1951) «Шохнома»-и Фирдавсиро беш аз сад маротиба мутолия мекунад. Гаштаву баргашта ба шоҳкории як хамватани худ, ки дар замони хокимияти мустабиди бегонагон, чон дар хатар, умри азизи худро ба шаъну шони миллати тоҷику форс бахшидааст, сари таъзим фуруд меорад. Аз ҳоли хамватанони замони худ, ки умре ба ҷоплусӣ ва бегонапарастӣ машгул буданд, дилаш заҳ мекашад. Ва бе қаламу когаз, ба дуриҳои дур менигарад. Худ ба худ, бадохатан ба Фирдавсӣ мурочиат карда, мегӯяд:

Туро сано кунаму бас, ки з-ин дагал мардум,

Хаме надонам як тан, ки мустаҳики саност.

Дарег, ки аз паси умр хизмати ватаний,

Надид ҷашмам як ҷузъ аз он чӣ дил меҳост.

Зи пухтакории агёру хомтабъии кавм,

Чунон бисўхт димогам, ки дуд аз он бархост.

Баркаси хурофотпарастони замони худ мефармояд:

«Шохнома» хаст беигрок Куръони Ачам,

Рутбай донои Тўсӣ, рутбай пайгамбарист.

Ва андешаи худро чавонмардана хулоса мекунад:

Ба сад нишон, хунар андеша карда Фирдавсӣ,

Наузибилах, пайгамбар аст, агар на Худост.

Мухиммияти сухани Фирдавсиро барои хама давру замон ва то абад бар зидди андешаи гуломӣ таъкид месозад:

Эй хакими номӣ, эй Фирдавсии сехрофарин,

Эй бар хар фан дар сухан чун марди як фан устод,

Шӯру эхёи Ватан гар дар дили покат набуд,

Рафта буд аз туркозӣ хастии Эрон ба бод.

Аз ин лихоз, вакте сухан дар бораи тарбия ва таълим меравад, маънои омӯхтан, омӯзонидан, роҳнамой, сарварӣ, гамхорӣ ва химоя кардани хамватанро дорад. Чунин чараён мебояд тамоми хаёти инсонро фарогир бошад. Муваффакияти миллат, таъмини амният ва рушди он ба раванд ва натичаи чамъиятикунонии (милликунонии) андешаи аъзои он вобаста аст.

Дар навиштани китобҳои дарсӣ дар соҳаҳои забон ва адабиёти точик, солҳост, ки

вазъият ба нафъи манфиати илмӣ ҳалли ҳудро намеёбад. Дар ин самт максаднокӣ, ба талаботи соҳти давлатдорӣ пурра мувоғикат кунонидани мундариҷа ва мухтавои қитобҳои дарсӣ ва албатта, масъулиятнокӣ ва иродатмандии миллӣ камтар ба ҷашм мерасад. **Аммо ҳаррӯза қӯдакону наврасон маҳз аз ҳамин мавод дарс мегиранд.**

Магар дар сӣ сол категорияҳои фонетикий, морфологӣ, синтаксисӣ, услубӣ, таркиб ва захираи лугавии забони тоҷикӣ ҳихоятдарава тағиیر ёфтанд? Муносибат ба мазмун ва мухтавои эҷодиёти инсонпарваронаи адабони классикий таҳаввулот пайдо кард?

Дуруст. Давра ба давра дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дигаргунӣ ба амал меояд. Ин тағиирот мебояд дар асоси усулията дар ҳар соҳа инъикос ёбад.

Модоме ки дарки мутахассис, фарзияи бехтар ва хубтар аз пешинаро пайдо карда наметавонад, магар зарурат барои шикастани он ҷизе, ки солҳо омода гашта, дар амалия тасдики илмӣ пайдо кардааст, ба талаботи ҷаҳонбинӣ, бо андак қӯшиш, мутобик кунондани он имкон дорад, нобуд кардани ҷунун ганҷина ба максад мувоғик аст?

Бошад имрӯз олимӣ, ки дар сатҳи қитобҳои дарсии барои мактаби миёна навиштаи донишмандони маъруф – устод Айнӣ, Абдурауфи Фитрат, Сайид Ризо Ализода, Тӯракул Зехнӣ, Раҳим Ҳошим, Ҳамид Бакозода, Ҳилол Каримов, Ҳолик Мирзозода, Шарифҷон Ҳусейнзода, Додоҷон Тоҷиев, Абдусалом Ҷекотӣ, Воҳид Асрорӣ, Ҷамъадуллоҳ Лутфуллоев, Носирҷон Маъсумӣ, Юрий Бобоев ва бисёр дигарон аз нигоҳи назариявӣ, методологӣ, далелнокии таърихӣ, муносибати системавӣ, соҳторӣ, функсионалий, мукоисавӣ, мукоисавӣ-таърихӣ, мантиқӣ, дар асоси ҷаҳонбинии пешкадам ва созанд აസар оғарида тавонад? Дар сурати ҷавоби мусбат, маколаву асарҳои онон бояд намуна бошанд.

Ба андешаи инҷониб, зарур аст, ки қитобҳои дарсии нобигаҳои маъруфро ҳамчун асос, бунёд ба ҳисоб гирифта, бо онҳо «шогирдӣ ва ҳаммуаллифӣ» кард.

Қитоби дарсӣ навиштан дар илми тоҷик, анъанаи беш аз садсола дорад. Дар ин ҷода бояд ҷунон саҳм гузошт, ки мисли муаллифони номдори пешин «ангушт газидане ба ёрон монад» (*Абусаиди Абдулҳайр, асри XI*), на таассуфу афсӯс.

Махз мутобиккунонии манфиатхой хар шахс ба манфиатхой умумимиллй эхсоси бузурги хамраъийи ватанпарваронаро эчод меекунад. Мардумони содоро аз холати бешууронаи пойбандй ба он зухуроте, ки ба манфиати миллат ва Ватани ў нестанд, бозмедорад, берун меорад.

Манфиати миллй ва маорифи динй

Вакте сухан дар бораи манфиатхой миллй меравад, бидуни шак, **таъмини амнияти миллй аз лихози сиёсӣ – ҳудудӣ, Ҷрушди посухгӯ ба ниёзҳои иҷтимоӣ, Ҷиҳофзи фарҳанг ва тамаддуни миллй, сатҳу сифати маънавиёт ва ҷаҳонбинии миллии мувоғик ба таъмини давлатдории миллй, пешбинӣ, сари вакт ошкор ва ҳунсо кардани таҳдидҳои ба амнияти миллй ҳатарзо** дар назар дошта мешавад.

Дар хар сурат таъмини амният ва инкишофи давлат бидуни хосияти меҳварӣ пайдо кардани ҷаҳонбинии миллй ба мушкилот рӯ ба рӯ мегардад. Намунаҳои он дар нооромихои баъзе қишварҳои минтақа тасдиқи ин гуфтаҳост.

Албатта, фарҳанг зинаи аввали расидан ба манзалати тамаддуни миллат аст. Ва ҷузъи таркибии он маҳсуб мегардад.

Факат бехтарин, устувортарин, машхуртарин намунаҳои фарҳангӣ метавонанд вориди манзалати тамаддунӣ гарданд.

Ҳангоми омӯзиши гузаштаи ҳалку миллатҳо мағҳумҳои антропологӣ ва таъриҳӣ мутаносибан истифода мешаванд. Антропология дараҷаи ҷараёни мутобик гардидани ҳалкҳоро ба шароити муайяни мухити табиӣ ва мадани мөомӯзад. Таъриҳ бошад, доира ва мавзуи васеи таҳқикот дорад. Миллатҳоеро мавриди омӯзиш карор медиҳад, ки аз

Чаҳорҷӯбай мутобикшавии одӣ ба табиату ҷамъият пештар рафтаанд.

Точикон миллати ҳудкиро ва соҳибтамаддун ҳастанд. Ҳанӯз ду ҳазор сол қабл, ба ҳоли ҳалке, ки «зи шири шутур ҳӯрдану сусмор, таҳти қаёй орзу кардан»-ашро ҳандида, бо гурӯр ба истехзо қашидаанд.

Мавзуи омӯзиши таъриҳ ҳалкхоеанд, ки соҳиби орзуви ормон ва накшои ояндасоз мебошанд. Ва амалий кардани онҳо фарҳангу хиради ин мардумонро боз ҳам сайкал мебахшад. Зиндагии инсонро ба бехбудӣ ва сулҳу оромӣ раҳнамун мекунад.

Умуман, тасаввурот ва нияту максадхое, ки метавонанд як ҷизи идеалиро ба ғоидай пешрафти ҳаёти ҷоҳи амалий гардонанд, барои таъриҳ мухим мебошанд.

Ормонхое, ки амният ва рушду тараккии миллатро дар шароити ракобатҳои глобали таъмин месозанд, обрӯву манзалати онро дар минтака ва ҷаҳон таъмин менамоянд, метавонанд, як шакли эътиқод ва боварӣ гарданд.

Дар бисёре аз динҳои миллӣ максадгузорӣ барои пешрафти миллат ва кӯшиши амалий кардани он як ҷизи одӣ, мукаррарӣ мисли нафаскашӣ, гардиши ҳун ва табодули моддаҳо дар организми инсон аст.

Ҳамзамон бо ин, ба роҳибон ва муридон тавсия дода мешавад, ки таҳлилгар бошанд. Омӯзанд, муайян созанд, ки чӣ ҷизе дар тӯли таъриҳ сабаби пешравӣ ва ё баръакс, боиси кағомонии миллати онҳо дар ракобат бо намояндагони ҳалкҳо ва дину оинҳои дигар шудааст? Тавсеаи илму маърифат дар эътиқодоти ин динҳои миллӣ муайянкунандай дараҷаи наздиқшавии диндорон ба эътиқодоти Осмонӣ хисобида мешавад.

Аз ин рӯ, мо наметавонем ба андешаи баъзе олимон, ки рушду тараккӣ, ҷаҳонбинии давлати миллиро зухуроти муҳтор ва эътиқодоти диниро ҷудо аз он мешуморанд, розӣ шавем.

Истиклиолияти давлати миллй мафхуми мукаддас аст. Тамоми шаклхой шуури чамъиятй дар давлати мустакил хукуки хузур доранд. **Аммо онхо бояд дар доираи эътироф ва дастгирии манфиатхой миллй, хамчун мафхуми мустакили этникй – фархангй, худудиу сиёс** й, шинохт ва хифзи арзишхой аслии тамаддуни миллй,
э
хососи
дурусти тахдиду хатархой дохилию хоричй ба ин ниходхову арзишхо
, таъмини шароити вокеии нигохдорй ва рушди пояхой тамаддуний амал кунанд.

Бояд ба инобат гирифт, ки **давлати миллй хамчун организми зинда дар фазо, хама вакт таъйиноти гузаштан аз монеахоеро дорад.** Чунин мушкилот хам дар дохил ва хам дар арсаи байналхалкй бешуурона ва аксари вакт бошуурона барои ин ниход эчод мешаванд. **Идеяҳои устувори давлатии миллй ва субъектҳои пешбарандандай он, бояд хаммароми ин муассисаи умумимиллй - давлат бошанд.**

Ходимони дин, ба шарофати истиклиолияти давлатй, оромиву осудагй, имкони риояи кулли рукнҳои таъйиншудаи ибодатиро доранд. Аз бехтарин шароит ва имконоти василавӣ барҳӯдоранд. **Зарур аст, ки онҳо дар сафи пешништаригарони манфиатхой миллй – хамчун омили муҳимми шаклгирини чаҳонбинии миллй бошанд.** Дар ин роҳ масъулияти бузурги ватандорй эҳсос намоянд. Хештаншиносӣ ва худшиносии миллиро дар саргҳои имондорй гузоранд. Бо ягон баҳона, шиор, назария ва чаҳонбинӣ, зери шубҳа мондани манфиатхой миллй - амнияти миллӣ ва рушди давлатдорй, аз чаҳолат беш нест.

Ходисаҳои атроф - дар минтака ва чаҳон, хусусан, дар панҷ соли ахир, бори дигар ҳакикатеро исбот кард: миллатҳои зирар динро пеш оварда, намояндагони миллатҳои ҳурду бузургро сарчамъ ва дар якчоягӣ хокимиияти сиёсиро гасб мекунанд. Чун ба максад расиданд, дар таксими хокимиият на аз рӯи мазҳаб, тарикату шариат, балки аз диidi манфиатхой этникй ва миллй амал мекунанд.

Содагии мазҳабӣ, қавмӣ, этникӣ, миллӣ ва хизбӣ Ҷабояд ба ҳазорсолаҳо идома ёбад. Умки фикрронӣ ва тавони арзёбӣ дар илму дониш аст:

Киро дар ҷаҳон ҳаст ҳушу ҳирад,

Кучоъ ўқути фиреби замонаъ ҳӯрад.

(Фирдавсӣ)

Ҳулоса

Паёми Президенти Чумхурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳуччати таъриҳӣ ва хидояткунанда барои рушди миллат дар самтҳои хаётан мухимми мамлакат мебошад.

Дар он камолоти инсонӣ, ташаккули ҷаҳонбинии бар поҳои таърихи миллат ва давлатдории миллӣ бунёдгардида, ҳудшиносӣ ва меҳандӯстӣ, бозраснигарӣ ва ояндабинӣ бо содабаёнӣ ва ифодаҳои рӯшану фасех ифода гардидаанд.

Паём, ки мисли ҳамешагӣ, бо суханҳои озоду муколамавӣ сайқал ёфтааст, сарчашмаи бузурги омӯзиш ва баҳрабардорӣ аз мактаби давлатдории Пешвои ҷовидмакоми тоҷикон аст.

Дар ин ҳуччати роҳнамо, мавкеъ ва манзалати инсон, маданият ва маърифати ў тавассути мактабу маориф – ҳамирмояи ҷаҳонӣ одамӣ дар шоҳроҳи андешаи миллӣ ва бунёди давлати миллӣ дар чойи аввал меистад.

Дар мамлакат шароити воеӣ барои рушди маорифи миллӣ, асосан, омода шудааст. Аммо

омили инсонӣ, масъулияти мудирият дар соҳаи мафкурасозӣ чавобгӯи талаботи замон нест. Натиҷаҳои фочекабори адами тафаккури миллӣ дар ҷаҳонбинии таъдоди ҳангӯфти ҷавонон, пайвастани онҳо ба созмонҳои ифротиву зиддимиллӣ камбуди ниҳоят ҷиддӣ дар муносибатҳои ҷамъиятии ҷомеаи тоҷик – оила, мактаб, дошишгоҳ, корхонаҳо ва мухит зуҳур мейбад.

Кори Вазорати маориф, Вазорати фарҳанг, Кумитаи телевизион ва радио, Кумитаи ҷавонон, муассисаҳои марбути тадқикоти илмии Академияи миллии илмҳо, Маркази тадқикоти стратегӣ, Маркази исломшиносӣ, иттиҳодияҳои эҷодӣ, макомоти иҷроияи ҳокимиюти давлатӣ бояд ба шароити «**мубориза барои ҳаёт**» посухгӯ, баробарвазн ба вазъ буда, фаъолияти онҳо на ба ҳисботдихӣ, балки ба натиҷагирий равона гардад.

Мебояд таъсиррасонӣ ба ҷаҳонбинии насли наврас, ҷавонон, қишлоғи гуногуни ахолӣ, на танҳо мувоғифик ва мутаносиб ба таҳдиди душман, балки пурзӯртар аз он бошад.

Таълим ва тарбия – муътакидгардонӣ ба ҷаҳонбинии миллӣ, ҳештаншиносӣ ва ҳудшиносии миллист. Вагарна сарфи бехудаи вакт аст.

Дар маҷмуи ақидаҳои олам, ки миллатро ба истиклол, ваҳдат, субот, оромӣ ва осудагӣ ҳидоят мекунанд ва рушди мамлакатро таъмин месозанд, идеяи давлати миллӣ, албатта, дар ҷойи аввал мебошад. Ин нуктаи ҳаётан мухим дар таълимоти Пешвои миллат накши муайянкунандагӣ дорад.

Консепсияи давлати миллӣ – маҷмуи ҷаҳонбинӣ ва амалҳои сиёсӣ, ҳукукӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ мебошад, ки дар асоси арзишҳои миллӣ – таъриҳӣ ва умунибашарӣ бунёд ёфтаанд. Ин таҷрибаи дар амал тасдикгардидаи миллатҳои пешкадами дунё, собиқаи, ҳадди акал, ҷорсадсола дорад.

Ворид гаштан ба татбики консепсияи тарбияи ҷаҳонбинии миллӣ, ҳудшиносӣ ва ҳештаншиносии миллӣ аз муҳимтарин вазифаҳои ҷомеа, аз ҷумла, ҳодимони дин мебошад.

Дар ин раванд олимоне, ки баъ навиштани китобҳои дарсӣ чалб карда мешаванд, бояд на танҳо донишманди соҳибтасриба, ӯзар байни ахли илим эътирофгардида, ҳамзамон бочасорат, ҳудогоҳ, ҳештаншинос, ватанпараст, соҳибтакбири ҳудшиносии миллат, рӯхбахш, вассофи руҳи тоҷикият, ҳирадситой, масъул, афзояндаи гурӯр ва ифтиҳори миллӣ бошанд.

Китоб дар ҳар шакле - назмӣ, насрӣ, илимӣ руҳ, тинат, сифати шаҳсият ва муарриғари табииати муаллиф аст. Аз дидгоҳи масъулияти шиносаи Ҳочӣ Ҳусайнӣ Ҳатлонӣ (1868-1917), ки дар ҳакки Аблкосими Фирдавсӣ гуфтааст, нависандай китоб оғаридгори қаҳрамонҳо ва созандай руҳи инсонҳост:

Гар намезад сухан суханвари Тус,

Кучо будӣ Кайкӯбоду Кайковус?

Агар мардум, аъзои ҷомеа дар мӯкобили эҳсосот ва андешаҳои бегонапарастӣ, ҳурофотзадагӣ ҳувияти миллӣ пайдо накунад, ба таърихи гузаштаи ҳеш, эътиқод ва эҳтироми фавқулода нагузорад, маҳз бар давлатдории миллӣ афзалият набахшад, оқибат бозичаи дасти бегонагон ҳоҳад гашт.

Точикон дар тӯли таъриҳ зиёда аз 13 маротиба (Модҳо, Ҳаҳоманишиҳо, Портҳо, Қӯшониён, Сосониён, Ҳайтолиён, Тоҳириён, Сафориён, Сомониён, Гуриён, Қуртҳои Ҳирот, Сарбадорҳо, Музаффариён)

давлатдорӣ кардаанд. Он дар мачмуъ, беш аз 2236 солро дар бар мегирад. Шикасти ин салтанатҳои бузургу ҳурд бо ҳатои мардум, аъён ва ашрофи ҳуди миллати мо сурат гирифтааст.

Иллати аслии сукунти онҳоро ҷаҳолат ташкил медод.

Давлатдории охирони мо низ метавонист ба вартаи нестӣ ва ин дафъа ба садсолаҳои номаълум ба фано равад. Миллати тоҷикро бори дигар ба гуломӣ қашад. Онро ҳам сабаб катъян ҷаҳолат мебуд.

Аммо бо талошҳои ҷоннисоронаи Асосгузори сұлху ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат ин давлат баркарор ва пойдор шуд. Акнун даҳсолаи ҷоруми он оғоз ёфт. Донишу маърифат асоси пойдории давлати наин эълон гардид.

Ҳамин тарик, ҷавҳари Паёми Пешвои миллат дар соҳаи маориф – аз тарбияи инсони ҳудогоҳ, соҳибхирад, эҳёкунандай фарҳанг ва ифтиҳори миллӣ, мардони пуркору нақуқор, муборизу ғидокори Ҷумҳории Тоҷикистони азиз иборат аст.

С. Ятимов, профессор

Бознашр аз мачаллаи «Илм ва ҷомеа», №1 (31), соли 2023